

att vara lifvad af intresse för och lefva uti alla mensklighetens angelägenheter, har äfven mer och mer dragit vetenskapsmannen från hans isolerade samhällsställning, på samma gång den från en skolans öfning förvandlat vetenskapen till en mensklighetens allmänna angelägenhet. Och säkert är, att den vetenskapliga forskningen, der den mera omedelbart afser ett för menskligheten gagnande mål, än mer, der den lifvas af fosterlandskärlekens eld, anslår med dubbel värma, verkar med fördubblad kraft, gläder sig af en lyckligare fortgång. I detta hänseende böra också för oss Finnar D:r Castréns vetenskapliga bemödanden ega ett förhöjdt värde. För sin del tillstår Ref., hvad som också ligger i öppen dag, att han ur denna synpunkt synnerligast känt sig uppmanad att skänka dessa bemödanden sin ringa hyllning, samt att han gerna skulle räkna det sig till ära, att häruti bland sina landsmän vara en af de främste.

J. V. S.

61 INHEMSK LITTERATUR.

Litteraturblad n:o 5, maj 1849

BIDRAG TILL DE NORDEUROPEISKA FOLKSLAGENS HISTORIA, HEMTAD UR SYDEUROPEISKA KÄLLOR: URKUNDER OCH BEARBETNINGAR AF DESSA; UTGIFNA AF FREDR. CYGNÆUS. D. I. H:FORS 1848.

Med denna bok har Hr Cygnæus börjat meddela frukterna af de forskningar, med hvilka han under en flerårig utländsk resa sysselsatt sig. Efter hvad inledningen tillkännager, hade Hr C. haft för afsigt att i utländska arkiver uppsöka bidrag till drottning Christinas historia, ledd kanske till detta ämne af sin poëtiska håg och af det äfventyrlighetsskimmer, hvori denna snillrika men lätt sinniga drottning framstår. I detta hänseende hade dock Förf:s bemödanden mindre framgång; men han fördes i stället från en obetydligare episod i Christinas många sinnesvändningar och förslager, från hennes spekulationer på konungathronen i Polen, till undersökningar angående en period af detta lands inre historia. Sistnämnda undersökning förde åter Hr C. till upptäckten af en serie diplomatiska förhandlingar från tiden af Carl XII:s krig i Polen, samt af dylika från tiden af hans sista strid för Sveriges besittningar bortom Östersjön. Vidare påfann Hr C. några akter rörande Sveriges förhållanden under 1741 års krig. Härtill komma ännu några spridda handlingar från skilda perioder af Nordens historia och sådane, som beröra andra, med ofvannämnda händelser samtida, Europeiska tilldragelser.

Sålunda offentliggör Förf. nu i denna första del de handlingar, som angå Carl XII:s företag. Han säger sig hellre önskat först aftrycka, hvad som rör drottning Christina, men tillägger, att »omständigheter, för hvilka lämpligare kan redogöras, då de med tiden möjligen icke mera kännas hämmande», icke tillåtit honom att följa sin önskan. De dokumenter, som röra konungavalet i Polen efter Sigismunds andra sons, Johan Casimirs, frånfälle, kan läsaren hoppas att snarare se införda, i nästa del af dessa Bidrag. Det som angår 1741 års krig, är bestämdt för ett särskildt arbete, ur hvilket Hr C. redan 1843 offentliggjorde några fragmenter uti en då utgifven Akademisk Afhandling. Äfven om sina öfriga samlingar lofvar förf. lemna den läsande allmänheten kännedom vid lämpligt tillfälle.

Näst denna öfversigt af Förf:s förhandenvarande materialier böra vi

erinra, att arbetet redan i denna första del icke är blott en samling af urkunder, utan, såsom titeln tillkännagifver, delvis innehåller sjelfständiga bearbetningar af desamma, öfversigter och bedömanden öfver de ifrågavarande tidskiftena och deras tilldragelser. För det följande lofvar Förf. att än mera öfvergå till en sådan pragmatisk behandling af sitt ämne. Ger man närmare akt på arten af de skiften, Hr Cygnæi arbete har till föremål, så kan man på förhand antaga, att deras behandling under hans hand skall blifva likaså lärorik som underhållande. Om det romantiska i Christinas öden hafva vi redan talat; det utomordentliga, sagolika i Carl XII:s lif och bedrifter behöfver lika litet påpekas som det tragiska i hans fall. Med honom föll förhänget för Sveriges verldshistoriska uppträdande. Om icke i lika grad tragisk, är likväl åsynen af Polens börjande upplösning vid slutet af 17:de seklet ett sorgligt fångslande skådespel, som visar, »huru det ser ut, när ett folk skall förgås», enligt ett af Förf. citeradt uttryck. Att nu dylika ämnen skola lemna en författare, sådan som Hr Cygnæus, anledning både till gripande skildringar och originela reflexioner, lider intet tvifvel – så mycket mindre, som den nu utgifna delen af arbetet härfå lemnar säkra bevis. En sak bör dock en historieskrifvare med Hr Cygnæi lifliga och rika fantasi med all omsorg sträfvä att fasthålla: konsekvensen nemligen i åsigter och bedömanden. Hvad som i denna del af arbetet förekommer, är icke helt och hållet fritt från spår af benägenhet hos Förf., att lemna denna för den pragmatiska historieskrifvaren viktiga omständighet ur sigte.

Angående de redan meddelade dokumenternas värde äro vi icke i stånd att fälla något säkert omdöme. Säkert är dock, att de så väl som Hr Cygnæi egna framställningar i detta arbete, läsas med stort intresse och åtminstone gifva en vanlig läsare kunskap om förut okända förhållanden. Frågan är, huruvida det förut varit känt, att Franska diplomatins ränker, om icke förledd, likväl bidrogo till att förleda Carl XII till fälttågen i Polen och Sachsen. Ref. tager för afgjordt, att det är äfven för historieforskarna en nyhet, att hjeltekonungen bland sina närmaste hade af Frankrike besoldade rådgifvare och utan tvekan i sin tjenst och sin tillit upptog en i denna afsigt från Frankrike utsänd spion, en baron Sparre. Om så är, skall Hr C:s arbete utan tvifvel i Sverige isynnerhet väcka ett sorgligt-bittert deltagande, såsom lemmande ännu ett bidrag till detta lands lysande histories nattmörka frånsida. Äfven uti det, som här förekommer om den Polska adelns beteenden, andas likaså falhet och förräderi. Man anar med fasa, till hvilken styrka dessa skuggor skola vexa, då Förf. engång hinner ännu ett halft sekel framåt.

Säkert skulle det för arbetets framgång varit fördelaktigare, om utgifvaren till Svenskan öfversatt de meddelade handlingarne. Deras Franska och Latinska drägt skall utan tvifvel betydligt inskränka läsarens antal både i Finland och i Sverige. Hr C:s löfte, att äfven sjelf framdeles skriva på Franska, synes oss vara en försäkran, att handlingar och afhandling blifva för den större allmänheten likgiltiga. Ty ingalunda må väl Hr C. hoppas på en större publik i Frankrike. I vår tanke är det högst osäkert, om ens någon historieforskare derstädes skall finna skäl nog att genomgå detaljurkunder i de »Nordeuropeiska» folkens historia. Men utan tvifvel hafva dessa sin publik i det land, om hvars historia fråga är; och det synes således icke skällöst, att, då fråga är om Christina och Carl XII, och ifall materialierna lemna upplysningar af allmänna intresse, Hr C. vid utgifvande och bearbetning borde afse Sverige och Svenska läseallmänheten.

Boken har en längre ingress, som innehåller berättelse om, hvilka arkiver utgifvaren begagnat, genom hvilka äfventyr han vunnit tillfälle att begagna dem, och hvilka skördar ransakningen af desamma bragt i dagen. Allt detta är på sin plats – men det gifves många sätt att berätta om så enkla saker. Hr Cygnæus har icke lycka i företal och inledningar; det vore öfverflödigt och gagnlöst att för honom säga, hvilken del af en sådan framställning en författare helst bör lemna åt andras omsorg, och huru ringa den ömsesidiga förlusten är, äfven om denna del råkar blifva oskrifven. Vi skulle gerna tillagt några ord om den uppoffring, forskningar sådane som de ifrågavarande kräfvä; men Förf. har i sagde Inledning undanbedt sig hvarje loford i detta hänseende.

10

HANDLINGAR TILL UPPLYSNING AF FINLANDS HÄFDER; UTGIFNA AF A. I. ARWIDSSON. DEL. 2. ST:HOLM 1848.

I anseende till det beslätade ämnet upptaga vi här denna skrift, räknande densamma till den inhemska litteraturen, emedan både innehållet rörer Finland och boken isynnerhet torde vara ämnad för den Finska bokhandeln. Vål hafva vi sett, att exemplar af samlingen i Sverige blifvit inköpta för kronans räkning. Men att sluta af den prenumerationsförteckning som åtföljer boken, har prenumeration i Finland varit temligen allmän. Detta förhållande är glädjande nog, emedan tydligt är, att endast den allmänna hänvisningen till ett innehåll för »Finlands Häfder» väckt flertalets deltagande för samlingens utgifvande. Ty det måste medges, att större delen af samma innehåll, sådant det nu visar sig, är alltför specielt, för att kunna vara någon läsning för den större allmänheten. Mängden af här aftryckta handlingar utgöres nemligen af »Salubref», »Köpebref», »Bytesbref», »Dombref», »Rågångsdomar», »Förläningsbref» rörande enskilda gods och gårdar. Äfven bland de högsta styrelsens handlingar, som förekomma i denna Andra del af samlingen, och som hufvudsakligen utgått från Gustaf I, finnes ett stort antal bref till flera Finlands dåvarande tjenstemän, hvilkas gemensama innehåll består af upprepade maningar att till Kungen insända, honom tillkommande eller icke tillkommande pengar, spanmål, viktualier m. m. Endast få af dessa handlingar hafva någon verklig historisk betydelse.

20

30

Vår tanke är också, att samlingen, om den i denna anda fortgår, till större delen blir utan gagn äfven för häfdeforskaren. Det synes vara nog, att såsom prof på juridiska afhandlingar och förvaltningssättet för den ifrågavarande tidrymden anföra blott ett tiotal af dessa, endast genom orternas och personernas namn från hvarandra afvikande skrifter, isynnerhet då både orter och personer vanligen äro för historien fullkomligt betydelselösa. För oss är det en gåta, hvilken större upplysning forskaren i Finlands häfder kan hemta ur 100 dyliska skrifter, än ur tie. I hvarje fall synes det, att alla fordringar blifvit uppfyllda, om till de nittie endast titlarne blifvit upptagna, och hänvisning skett till de arkiver, i hvilka originalerna förvaras. Att, såsom saken nu är, innehafvaren af ett hemman kan hafva glädjen se en gammal köpeafhandling rörande detsamma, likväl utan något tänkbart gagn af denna skrift, är en fördel af ganska underordnad betydelse.

40

50

Bland de märkligaste handlingar, andra delen upptager, äro »Finska Landständernas betänkande om städernas och landsortens förkofran» 1517, »Konung Gustaf I:s bref om seglationen och handeln i Finland», »Seglations- och Handelsordning för Finland» samt »Svar på åtskilliga

hemställanden rörande Finland», alla af 1550.

Det förstnämnda dokumentet, utfärdadt af några bland »adhelen», »bispen, Capitlett och bårgharena här i Åbo», bär nogsamtt vittne, hvilken part som bland dessa Ständer icke var representerad. Här föreslås, att all landthandel bör platt utrotas, att de bofasta bönderna icke böra få besitta mer än två fartyg i hvarje socken, för vedhandels skuld och för att skeppa torrfisk till Estland i utbyte mot spanmål, samt att vissa socknar i Tavastland borde framdeles föra sina varor till Wiborg, icke till Åbo och Borgå. Vidare föreslås, att alla borgare från

10

Nådendal och Raumo må flyttas till Åbo, der också handeln lider af böndernas direkta handel med trädkärl på Stockholm. När detta kommer »bårgharena» till godo, vill »then fatige Adell» befrias från skyldigheten att uppehålla sig sjelf under krigstjensten. För »bispen och Capitlett» var den tiden obehväm, och de kunna nu intet begära. Allmogen's bästa betänkes med fyra årsmarknader. Det är dock något.

Handelsordningen af 1550 utgår från den lofliga grundsats att inskränka Lybeckarens handelsöfvervalde och uppmuntra den inhemska skeppsfarten. Meningen är dock ej den, att utrikeshandel bör drifvas fritt från Finland, utan nu börjar den långt in på 18:de seklet

20

fortsatta ordningen eller oordningen, att Finlands borgare tvingas föra sina varor till Stockholm och härifrån afhemta den utländska varan. Gustaf I vill dock befria Finska sjöfarten från det långa inloppet till Stockholm och med all ifver söker han göra Sandhamn, vid en af farledens mynningar mot hafvet till stapelplats för Finska handeln. Till en början åläggas »the ifro Norboten» att begifva sig hit, och bland de sex »orther och städer» i Finland, som uppräknas: Åbo, Wiborg, Raseborg, Ulfby, Borgå, Ekenäs, synas äfven de två sistnämnda jemte Raumo vara bestämda för Sandhamnshandeln. Eljest tillåtes äfven utrikes sjöfart; redarene uppmanas blott att låta sina

30

fartyg samlas på någon bestämd ort, för att utlöpa tillsamman med Svenska handelsflottan och vara bättre försvarade mot fientligheter. Med stor omsorg undervisas vederbörande i en tillagd »Förclarningh och Underviisningh för then menighe Man», hvarföre Lybska handeln är skadlig, äfvensom hvilka varor på särskilda utländska orter kunna med fördel köpas och säljas. Sjelfva Handelsordningen inskräper deremot med hotelse af straff, att endast lofgifna varor få ut- och inskeppas. Så bör all fisk föras blott till Sverige, och till »Norboten» få inga lyxvaror införas, »platt inthet gott Cledhe, inthet Sidhenetygh, Öntzegul, soluär trod» o. s. v. Af dokumentet ses också, att »Benkiedynor, Hanskar, Fiilthar, Stöfflar» redan den tiden hörde till Ryska exportvaror.

40

»Svar på åtskilliga hemställanden» etc. synes direkt angå »Landständernas betänkande», ehuru icke alla i det senare framställda punkter finnas bemötta i det förra. »Then unge Adel haffuer K. M:tt besuärligit här effter vidare ath efterlathe theres underhold».

De nämnda fyra dokumenterna äro för första gången i tryck offentliggjorda.

J. V. S.